

התפקידים הרבים אותם מילא הרב משה צבי סגל ע"ה במשך שמונים ושלוש שנות חייו יכולים למלא מגוון דמויות כמו גם ספרי ביוגרפיה: חבר דור המייסדים ויו"ר ועד כפר חב"ד, לוחם עז נפש בבריטים ואחראי מפקדת הלח"י בירושלים הנצורה, מקים מוסד לבנות "בית רבקה" ומנהלה הראשון, מפקד ומייסד מחתרת הנוער הדתי "ברית החשמונאים", ממקימי ארגון הנוער "בני חב"ד" ופעיל בארגון צעירי אגודת חב"ד, מנהל משק חקלאי ו"איש הכותל" שהיה למתיישב היהודי הראשון בעיר העתיקה בירושלים לאחר מלחמת ששת הימים, האדריכל שיזם את שיקום ושיפוץ חורבותיו של בית הכנסת "צמח צדק"

מפקד המחתרת, ח

המענה של הרבי בגינו לא הגיע הרב משה
צבי סגל לתשרי אצל הרבי: **"בודאי
לא יוותר על מנהגו הטוב
וזכותו הכי גדול -
תקיעת שופר במוצאי
יום הכיפורים
על יד כותל
המערבי"**

דמותו המיוחדת ורבת האנפין הייתה ועודנה **חידה
לא פתורה** ומושא לסקרנות רבה. 'בית משיח' מגיש
דיוקן ראשון מהזרקורים החב"דיים שהבזיקו בחייו
של איש הלח"י שהפך לחסיד בכל נימי נפשו וזכה
להקים דורות של חסידים << מוגש לרגל **שלושים
שנים לפטירתו**, יום הכיפורים תשמ"ו-תשע"ו

ישראל לפידות

סיד לתפארת

ח

ייו של ר' משה צבי סגל הסתכמו ב־83 שנים. 83 שנים מלאים בעשייה שאינה פוסקת, בכל התחומים. רבות אפשר לכתוב על חייו, על התחומים המגוונים בהם עסק – מלימוד ושקיעה בגופי תורה, עבור דרך עבודה כפועל בנין ועד לחימה עזה ללא מורא בפורעים ערביים. הוא הי' איש אמת, נדיב לב, תקיף במהותו, בעל דעות מוצקות, המיוסדות על אדני התורה – אמת ללא עוררין. אך אין ספק, שלכל לראש – הוא הי' חסיד. חסיד חב"ד בכל נימי נפשו.

לימוד, והצלת נפשות - בתומכי תמימים פולטובה

סיפורו של הרב משה צבי סגל מתחיל בעיירה פולטובה, בה נולד בו' בשבט תרס"ז, ובה הוצתה לראשונה בלבו הזן והצעיר נר האהבה למאור שבתורה. בשנת תרפ"א, בהיותו בגיל 17 נפתח בעיר סניף של ישיבת תומכי תמימים, ומשה צבי הצעיר ספג רבות מאווירת הישיבה החב"דית, ואף למד בה תקופת-מה. אמנם הוא לא נהיה אז חסיד חב"ד בגלוי, אך השורשים החב"דיים החלו לנבוט בתוכו... ואלו התיאורים שמתאר ר' משה-צבי בזיכרונותיו משנים אלו:

. . סניף 'תומכי תמימים' ליובביץ היה בפולטובה. . הישיבה שוכנה במרתף של 'בית-הכנסת של בית החולים'. כאן היו צעירים, שבתנאי סבל וסכנת מאסר, ישבו ולמדו גמרא וחסידות והתפללו בדבקות. היו ביניהם גם צעירים גרוזינים לבושים תלבושת קווקזית ומבטאם היה עברי-ספרדי. כאן ארגנו. . פעולות הצלה של ילדים יהודים שנגזלו מחיק הוריהם למעונות ה'לנינצ'ים'. פעולה זו הייתה כרוכה בסכנת נפשות ממש.

. . הצטרפתי לישיבת המחתרת 'תומכי תמימים'. . למדנו גמרא עם 'נושאי כלים', ביחוד הושפעת מלימוד תניא וחסידות חב"ד. התרשמתי במיוחד מאישיותו הנפלאה של ר' פנחס שרייבר. ידיעותיו העמוקות בתורת החסידות, שהיה חוזר רבים ב'מניין של הקהילה', אהבת הבריות הכנה והקירוב אשר קירב אותי משכו את התעניינותי ופתחו לפי שערי הבנה בחסידות העיונית של חב"ד, ואפשרו לי להכיר את אופיים והליכותיהם של אנשי חב"ד.

. . גם עסקנו בהצלת ילדים ממוסדות החינוך הקומוניסטיים על שם לנין. לשם

הסתרת זהותנו וזהות הילדים הניצולים עסקנו גם בהשגת תעודות זהות בשינוי השם והפרטים האישיים".

הכרות עם המשפיע - בעין הסערה

בכל שנות נעורתי השתוקק משה לעלות לארץ ישראל, אותה חיבב מאוד, ואף היה חבר פעיל בתנועות "חובבי ציון" ו"החלוץ". בהיותו בן עשרים ביחד עם אביו, אמו, שני אחיו ואחת מאחיותיו, מצא עצמו עומד להגשים את משאלת חייו. ביום שישי, כ"ד מרחשון תרפ"ה, עלו בני משפחת סגל לארץ ישראל, על אניית משא ישנה וכבדת תנועה בשם 'פסטל', שהפליגה מעיר הנמל אודסה. בלילה הראשון להפלגתה, קמה סערה בלב ים. הים רעש וגעש ורוב הנוסעים שכבו מעולפים על האצטבות.

בתוך כל אותה סערה, ישב לו יהודי בשם ר' יעקב הנקין, דמות אצילית של חסיד חב"ד שזקנו יורד על פי מידותיו, וקידש על היין מתוך-מתון, אכל את סעודתו הדלה, פיזם זמירות ובירך ברכת המזון. עד שעה מאוחרת המשיך איש הפלא לשבת כשהוא הוגה ומעיין בכתבי-יד באותיות זעירות, לאורה הקלוש של מנורה.

המראה הסוריאליסטי עורר בנער משה-צבי סקרנות רבה, שגברה על שאר ה'עיסוקים'. הוא ניגש לר' יעקב, נתן לו שלום, התיישב לידו וביקש לשתפו בלימודו. ר' יעקב קיבלו במאור פנים, וכך נקשרה ביניהם שיחה בענייני חסידות עמוקים.

הסערה שככה, אבל הלימוד המשותף והידידות העמוקה בין השניים – המשיכו. 'ידידות עמוקה' תרתי משמע: גם לעומק הידידות, וגם לנושאי הידידות, כי ידידות זו נוצלה על פי רוב להסברים ורעיונות בחסידות שר' יעקב השמיע בפני הנער משה צבי. במשך כל ארבעה-עשר ימי הנסיעה ישבו הם יחד ולמדו, דיברו והתווכחו. הניצנים הללו שפרחו – העמיקו רבות את השורשים החב"דיים בלבבו של ר' משה צבי.

חצי שנה מאוחר יותר, שוב נפגש משה צבי עם ר' יעקב הנקין, וכך תיארו בזכרונותיו:

הגיעו ימי ניסן. זה חצי שנה לעלייתנו לארץ ועדיין לא ביקרתי בירושלים. החלטתי לעלות לירושלימה. זכרתי כי ר' יעקב הנקין סיפר לי, כי הוא עולה להתיישב בירושלים. הגעתי בשעות הערב לבית-המדרש של חב"ד במאה שערים

ברחוב בעל התניא, וכשנכנסתי לתוכו ראיתי ליד שולחן ארוך המוקף ספסלים, שיהודים הדורי פנים ומזוקנים ישבו עליהם, מקשיבים לשיעור בספר התניא, מפיו של אותו ר' יעקב הנקין.

ניגשתי, טופף על בהונות רגלי, וישבתי לי בקצה הספסל. איש השיבה, עם אותו הכובע הרוסי הקטן על ראשו, כפי שראיתי באנייה, הרים גבות עיניו והסתכל בי. הוא הפסיק את שיעורו, קם והושיט אלי את ידו לברכת שלום-עליכם. הזדרזתי לקום ובירכתיו לשלום. מבוכתי גדלה כאשר כל אחד מן הירושלמים חבושי הכובעים רחבי השוליים, קמו ובירכוני אף הם לשלום.

חזותי אז, בחור צעיר חבוש קסקט, לבוש בגדי חלוץ של חאקי וסנדלים לרגלי – הייתה יוצאת דופן ביותר בתוך מחנה היהודים הלבושים בלבוש הירושלמי המסורתי.

אחרי תפילת ערבית ביקשני ר' יעקב להישאר לשיחה אתו. הוא ישב במקומו בכותל המזרח והושיבני לידו. שאל לשלום הורי ואחי, אם יש לנו פרנסה ואם אנו שמחים בחלקנו. הוא הסביר את החשיבות והערך הגדול של חיים בשמחה. לשמוח בעבודה, לשמוח בסעודה ולשמוח בתפילה ובשעת לימוד תורה.

הוא אמר לי, כי חסידי חב"ד במאה שערים קיבלוהו כ'משפיע', הם דרשו ממנו שיחבוש כובע ירושלמי בימות החול ושטריימל בשבתות ובמועדים, אבל את דרישתם לא קיבל בשום פנים. העיקר ו'התוך' הוא עבודת ה' ב'פנימיות', בכוונת המוחין והרגשת הלב באמת לאמיתה. הלבוש אינו אלא 'חיצוניות' ו'קליפה' ואין לו כל חשיבות.

בדברים אלה עודד אותי ממבוכתי על הפער העצום בין לבושי שלי ולבושם של הירושלמים שבאתי בחברתם. התנחמתי בדבריו, כי אח אני לחבורה זו בקשר הפנימי שביני לבינים בתוכנה של תורת החסידות שלקחה את לבי עוד מימי נעורי בחברת 'התמימים' בפולטובה ובמחיצתו של ר' פנחס שרייבר".

שיעור תניא במחנה המעצר ב'לטרון'

גם בהמשך חייו, תמיד היותו חסיד חב"ד, עמדה בראש. ושאר העניינים – משניים. תיכף עם עלייתם ארצה, התגוררו כל המשפחה בתל-אביב. בשנים שלאחר-מכן נדד ר' משה צבי בכל רחבי ארצנו הקדושה: מתל-אביב לירושלים, מירושלים ליישובי הגליל, מהגליל לתל-אביב, מתל-

אביב לחדרה, מחדרה לרחובות, חזרה לתל-אביב ומשם למנחמיה שבצמח הירדן, ממנחמיה לירושלים (שם התחתן) ומירושלים לתל-אביב.

אחת מתחנות חייו הבולטות, שקיבלה ביטוי שנים רבות אחר-כך בהוראת הרבי אליו, אירעה ביום הכיפורים תרצ"א. ר' משה צבי התפלל בבית הכנסת של הרב אריה לויין ויחד איתו ירד לתפילת נעילה בכותל המערבי. בסוף התפילה תקע בשופר, למרות השמירה הכבדה של עשרות שוטרים בריטיים במקום שהוצבו במקום במטרה לשמור על קיום האיסור המנדטורי על תקיעת שופר ליד הכותל המערבי. הוא נעצר מיד והובא לבית המעצר בקישלה, אך שוחרר בהתערבות אישית של הרב הראשי לישראל, הרב אברהם יצחק הכהן קוק, כאשר הודיע שלא ישבור את הצום עד שחרורו. היתה זו התקיעה בפעם הראשונה ובעקבות סגל באו אחרים, ותקיעת השופר והמעצר בעקבותיו הפכו למסורת מדי שנה. בקיץ תרצ"ז, לאחר שנות נדודים – קבע את מקומו בירושלים, העיר אליה השתוקק כל שנות חייו. מכאן ואילך, תססו והתפתחו קשריו עם חב"ד לכדי היותו חסיד בפנימיותו, הגם שלא לגמרי בחיצוניותו. באותן שנים החל מתחכך עם חסידי חב"ד תושבי ירושלים: השתתף בהתוועדויות, בשיעורים ובשאר הלך החיים החסידיים. אלו השנים שאף ללא חזות חיצונית של חסיד – אף אחד לא יכל לטעות בו, אשר הוא חסיד חב"ד.

בחיצוניותו, היה הוא חלוץ ציוני, איש מחתרות, מנהלן ממדרגה ראשונה העוסק בתפקידי הנהגה גלויים ונסתרים. אדם שנאסר פעמיים על-ידי הבולשת הבריטית, בטענה ש"במצב הקיים בארץ – טובת הציבור דורשת" שהוא יהיה במעצר. אך בפנימיותו היה הוא חסיד חב"ד. ביטוי לזה ניתן למצוא במשך כל 16 שנות שהותו בירושלים, כולל גם בסיבת עוזבו את ירושלים, הן בחייו הפרטיים והן בשירותיו הציבוריים.

במשך שנות שהותו בירושלים, הוא מתאר שהיה לו קשר אמין עם "הפעילים ואנשי הסגולה בירושלים" (כלשונו). הוא התפלל דרך קבע בבית-כנסת חב"ד, בו נערכו התוועדויות בשבתות-מברכים, כשהוא כמובן היה שותף להם. באופן קבוע השתתף בשיעורים שנערכו בבית-הכנסת בזמנים ידועים. בכל מוצאי-שבת היו עורכים סעודת 'מלוה-מלכה' בא' מבתי אנ"ש – ר' משה סגל השתתף באלו הסעודות, ואף אירח בביתו מספר פעמים סעודה זו, כפי שכתב בזכרונותיו:

חיות לקיום המצוות ומעשים טובים והמעצבת שלמות בחיי הגוף והרוח, כדי הרמוניה מלאה והדדיות".

סופו של אותו ניתוח, היה בזה שידידי – חסידי חב"ד – הריצו מברק לרבי הרי"צ לבקשת ברכה להצלחת הניתוח ולהחלטתו. תשובתו של הרבי היתה: **"יתן השם יתברך שיהי כשורה ויעלה יפה ויתרפא במהרה"**. "כל שלוש הברכות נתקיימו", ציין ר' משה לאחר זמן, "הניתוח הצליח, התפרים אוחו, כעבור עשרה ימים כבר יכולתי ללכת ברגל הביתה...".

כאיש מעש בלתי נלאה, בימי שבתו בירושלים גם עסק רבות בפעילות הציבורית החב"דית, כפי שיעידו העובדות הבאות:

א. בירושלים של אותם הימים, היו שני מוסדות חב"דיים עיקריים: כולל חב"ד וישיבת תורת-אמת. שני מוסדות אלו, כמו כל היהודים בימים ההם, היו במצב כלכלי קשה מאוד. על תרומות מקומיות – לא היה מה לחשוב, וגם התרומות מחו"ל, היו טפטופים בלתי מספיקים. במקרים כאלו, התקוה היחידה היא תקציבים ממשלתיים לארגונים כאלו ודומים לאלו.

כמי שהכיר את האנשים בעלי הכוח והשליטה בקרב התנועות היהודיות בירושלים, היה בידו של ר' משה לעזור רבות בהשגת תקציבים עבור המוסדות

"קשרתי קשר אישי עם הפעילים ואנשי הסגולה בירושלים, ביניהם: דוד גולדברג ע"ה, ר' משה יהודה רייכמן ע"ה וייבדלו לחיים ארוכים הרב דב אליעזרוב והרב משה ובר ועוד. קיימנו התוועדויות חסידיות, שיעורים וחזרת "מאמרים" בתורת חב"ד על-פי תור.

אותה השפעה חב"דית על נפשו, באופן פנימי ועמוק, הותירה בו חותם גם כשלא היה בקרבת החסידים. ביטוי לזה ניתן למצוא בכמה אנקדוטות, שכתב בזכרונותיו. אחת מהן, הבאה לפנינו, מימי שהותו במחנה המעצר היהודי ב'לטרון':

"אני קיימתי בצריף בית-הכנסת שלושה שיעורים יומיים: במסכת סנהדרין, בנ"ך ובספר התניא. קבוצות המשתתפים בשיעורים, כללו חברים מאצ"ל, מלח"י ומהגנה".

פרסום הגשורה: לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה

בראש חודש ניסן תש"ט, תוך כדי שהוא מחכה לניתוח מסוכן שעתידי להיעשות לו, בעקבות התדרדרות מצבו הבריאותי – כותב ר' משה צוואה. בין סעיפיה ניתן למצוא את הסעיף הבא:

" הנני מבקש את כל יוצאי חלצי . . להשכיל בהשכלת ספרות חב"ד, הנותנת

החב"דיים. כך שבזכות קשריו המסועפים הצליחו המוסדות לעמוד על עמדם גם בשנים כלכליות קשות.

ב. בשנת תש"ב, התגייס ר' משה להפצה נרחבת בארץ ישראל של המסר של הרבי הרי"צ: "לאלתר לתשובה – לאלתר לגאולה", וכך הוא מתאר זאת בזכרונותיו: "שנת תש"ב. מלחמת העולם בעיצומה, הדים עמומים מזוועות הנאצים מגיעים לארץ-ישראל. הארץ עצמה נמצאת בחרדה גדולה לגורלה עקב התקדמותו של צבא רומל למצרים. הרבי הרי"צ, שהצליח להימלט מידי הנאצים עם חלק ממשפחתו והגיע לארצות-הברית החל לפתח עבודת הסברה והפצה של יהדות בין יהודי אמריקה.

למטרה זו ייסד תנועה רוחנית כללית בשם "מחנה ישראל". חסידיו ותלמידיו נרתמו לפעולה רחבה, אולם הוא עצמו הטיל על שכמו את הנטל העיקרי של הסברה והפצה של היהדות והחסידות, בסיסמה "לאלתר לתשובה – לאלתר לגאולה". הוא פרסם בעיתונות בארצות-הברית, ארבעה כרוזי "קול קורא" וקרא בהם לראות בייסורי עם ישראל במלחמה איומה זו חבלי משיח. יש לקרוא את העם לתשובה "לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך". הוא הצביע על פשיטת הרגל של "הצוויליזציה של המאה העשרים", ועל "חסד הלאומים", שהוא "חטאת". הוא הוציא כתבי-עת בשנות תש"א-תש"ה בשם "הקריאה והקדושה", בו היו מאמרים פובליציסטיים, שלו ושל סופרים המקורבים אליו, חתומים בשמות-עט, כולם בנושא הפצת היהדות והדרך לשיבה אל המקורות. . אני נרתמתי לפעולות ב"מחנה ישראל" עם פעילי חב"ד, בייחוד עם הרב דוד חנזין ועם הרב דוד גולדברג ז"ל. בראש הנהגת הפעולה בארץ-ישראל עמד הרב רש"י זיין ז"ל, שהופענו אִתּו בערי הארץ ויישוביה כדי לפרסם בשורת הרבי הרי"צ לאלתר לתשובה – לאלתר לגאולה".

ג. בשלב מסוים, הוחלט בקרב אנ"ש בירושלים, על הקמת ארגון "צעירי אגודת חב"ד – ירושלים". ככל הקמת ארגון – גם ארגון זה דרש המון: מאמצים, אנרגיה, ידע, ביוקרטיה וכספים. ר' משה, בעל ניסיון בייסוד ארגונים רבים, ושוב, עם קשריו המצויינים במקומות הנכונים – הצליח תוך זמן מועט להקים ולהעמיד את הארגון, תוך שנטל הניהול והמבנה הארגוני הגה ר' משה.

ד. כעסקן בעל מרץ, לא רק השתתף בפעילות הציבורית החב"דית שהיתה כבר אצל החסידים, כייאם גם יזם וחדש

בתחומים בהם הבחין שיכולים וצריכים להוסיף.

אחת מההוספות הללו, הייתה בשטח הילדים והנערים החב"דיים. בשנת תש"ח הקים, יחד עם החסידים ר' דוד גולדברג ור' אהרן מרדכי זילברשטרומ, ארגון בשם "בני-חב"ד". מטרתו של הארגון היה: חינוך חב"די לילדים ולנוער. כל ילד שילם דמי חבר (2 מיל (מטבע שלימים הפך ל'אגורה') לחודש), וקיבל פנקס חבר.

בתכניות הארגון, שנעשו בהדרכת בחורים ואברכים הניכי ישיבות חב"ד, הילדים הוסיפו בלימודי תורה וחסידות, בשילוב סיפורים, כינוסים, התעמלות, מסיבות ושירה.

הרבי הרי"צ: נהייתי לשמוע מהנהגתו הטובה

באותו זמן, ר' משה דובינסקי, שהיה מחשובי אנ"ש בירושלים, הסתייע בידי ר' משה בנסיעתו לרבי הרי"צ. כאשר הגיע לרבי, סיפר לרבי הרי"צ אודות פעולותיו של ר' משה למען חב"ד בירושלים, וכתוצאה – שיגר אליו הרבי את המכתב דלהלן:

**ב"ה, י"ט מנ"א תש"ח
ברוקלין**

**אל הנכבד אי"א מו"ה משה שי' סגל
שלום וברכה!**

במענה על כתבו של תלמידי ידידי וו"ח אי"א הר"ר משה שי' דובינסקי אודותו, נהייתי לשמוע מהנהגתו הטובה ומהתקרבותו אל ידידי אנ"ש יחיו, השי"ת יחזק את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו ויתן להם פרנסה טובה, ובנו התלמיד שי' יצליח בלימוד ובהנהגה דיראת שמים ומידות טובות.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א מזכיר

המכתב הזה, היה הראשון מתוך רצף התכתבויות של ר' משה עם הרבי הרי"צ, וכתוצאה מכך גם התקשרותו של ר' משה לרבי ולחב"ד הלכה והתהדקה...

בשנים הבאות, בשנות נשיאותו הראשונות של הרבי – לצד עסקו במשרד הסעד בירושלים – התרכזו פעילותו הציבורית של ר' משה בכיוון הרוחני, עם אנשי חב"ד בירושלים. הפצת התורה, היהדות והחסידות. כך קמו להם חוגים ללימוד החסידות, אחד אחרי השני, כשר' משה מתרוצץ ממקום למקום, לנהל ולארגן, לתמוך, למסור ולעודד.

נוסף להפצת המעיינות גרידא, עסק רבות גם בהנחלת ערכי היהדות לילדי העולים. באותה תקופה הייתה ההתרחבות

הרבה של בתי-ספר יסודיים חב"דיים לילדי עולים, בפרט עם הקמתה של "רשת אוהלי יוסף יצחק". לעבודה מסורה זו, שנערכה במשך כל השנה כולה, הצטרף ר' משה: ברישום תלמידים, בהכשרת מורים מתלמידי ישיבות חב"ד, בהשכרת דירות והקמת בתי-ספר על-פני יישובים נוספים ברחבי ארץ ישראל.

מְהֵלֶךְ-רוח הסיפורים הללו, מגלים טפח מעולמו הפנימי של ר' משה סגל באותם ימים. עולם חסידי-חב"די חי, מלא בעשייה.

הדו"חות הסודיים על המורה בכיתה א'

על יסוד השורשים שהתהוו והתעבו בקרבו במהלך השנים, צמח אילן לתפארה. ואילן – מוציא פירות... כך שבמשך השנים הפך לחסיד חב"ד מן המניין לכל דבר וענין. כשכל השינוי בא בעקבות הדאגה לחינוך הילדים...

כשהגיע בנו הבכור של ר' משה – הרב יִשְׁבָּעִם סגל שי', משפיע בכפר חב"ד – לכיתה א', רשם אותו ר' משה, כ'ציוני טוב', לבית-ספר מזרחיסטי 'גאולה', שלמדו בו בעברית. דבר זה משך את ליבו של ר' משה, שתחיית השפה העברית לשימוש יום-יומי היה מהדברים הקרובים אל ליבו, ורצה שבנו יגדל כשעברית היא 'שפת-האם' שלו. אך ההשגחה הפרטית סובבה שהמורה של בנו, הציע את מועמדותו להיכנס למחותרת הלוחמת. המחותרת ערכה אחריו מעקב מקיף על כל פרט בחייו, כפי שעשו לכל אחד שרצה להתקבל; היה עליהם לוודא במאת האחוזים שאין-זה מרגל-מוסר מטעם השלטונות או ארגון מתחרה. ר' משה, שהיה ממנהלי המחותרת (כמובן שהמורה לא ידע זאת, היה זה בסודיות גמורה), ראה את דו"חות המעקב – וגילה שמורה זה אינו מדקדק באורח חייו על פרטי השולחן-ערוך. משראה זאת, החליט בהחלטה נחושה, שכיון שזהו המורה – זהו החינוך בבית-ספר זה. ועל חינוך ילדיו לחינוך חרדי – לא הסכים ר' משה לוותר בשום אופן, גם לא תמורת הקושי של לשלוח את ילדו ללמוד באידיש ולא בעברית.

כך עבר ישבעם הקטן ללמוד בתלמוד-תורה 'בנה'. היה זה ה'מכינה' של ישיבת 'חברון' הליטאית. משפחת אשתו של ר' משה, משפחת בורובסקי, נמנו על מנהלי ישיבת חברון, כך שהיה די טבעי שהילד ייכנס ללמוד במוסדות אלו.

כשאחד מחבריו ה'ציונים' של ר' משה, ניגש אליו ושאלו בתמיהה רבתית, כיצד

בכפר חב"ד. עומדים משמאל לימין: ר' ישעיה גופין, ר' משה סגל, ר' בערקה חן, ר' אייזיק קרסיק, ר' אבא לוי, ר' זלמן לוי. יושבים משמאל לימין: ר' מאיר פרידמן, ר' בערל קרסיק

אחריתו של דבר, החליט ר' משה שעדיף לוותר על רמת החיים לה הורגל בירושלים, עבור חינוך הילדים ועתידם הרחוק. קדם להחלטה, כמובן, מכתב ששלח לרבי בו שטח את התלבטויותיו וההכרעה בעד חינוך הילדים, וקיבל תוך זמן קצר מענה בזה הלשון:

**ב"ה, ח' תמוז תשי"ג
ברוקלין**

**הרה"ח הו"ח אי"א נו"צ עוסק בצ"צ
מוה"ר משה צבי שי' הלוי
שלום וברכה!**

בנועם קבלתי מכתבו מכ"ט סיון, בו כותב אשר החליטו (ובודאי הוא בהסכמת זוגתו תחי') להתיישב בכפר חב"ד, וכבר רכשו שני בתים נטושים. ולדעתי נכון הדבר במאד. ויה"ר מהשי"ת שיהיה משנה מקום משנה מזל לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות גם יחד, והוא זוגתו שיחיו יגדלו את כל ילדיהם שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך פרנסה בהרחבה והרחבת הדעת.

**ברכה
(חי"ק)**

כך, בגיל 50 כמעט, עשה ר' משה את המעבר הסופי למחנה החב"די. בזיכרונותיו הוא מתאר את המעבר עצמו, על הקשיים שבו: נתקבלנו כחברים מן המניין בין העולים. עזבנו את ביתנו הנאה בקטמון ואת משרתי הבכירה במשרד הסעד. חברים וידידים נדו לנו בדאגה על הריסת מעמדנו והליכתנו אל עבר עתיד בלתי ידוע. השאיפה למטרות, של רחל ז"ל ושלי והסכמתם של ילדינו גברה על החששות המוצדקים ומצאנו את עצמנו בבקתה, בספריא הנטושה.

(מאיור), בראותו את הצורך באדם שיוכל לנהל את הדברים, ובהכירו את ר' משה (היתה ביניהם קרבת משפחה – היה להם גיס משותף – מאיר בורובסקי), החליט לפנות אליו – יחד עם ר' לייב ליפסקר – ולבקשו לסייע לארגון התמיכה לפיתוח היישוב.

באותה תקופה, שימש ר' משה כמזכיר המשרד המחוזי בירושלים של משרד הסעד, ובתוקף תפקידו סייע רבות לפעילות החב"דית, הן בהשתדלות עבור כפר חב"ד, והן עבור שאר המוסדות. [חלק נכבד היה לו במחלוקת הידועה סביב 'תורת אמת', כשהוא עקף את מי שהשתלט על הנהלת הישיבה והעביר בעצמו את התקציבים ממשרד הסעד באופן בלתי-רשמי, תוך שהוא מחלק משכורות לעובדים וקונה אוכל עבור התלמידים].

מצבו בחייו הפרטיים היה בכי טוב. העבודה סיפקה לו פרנסה בשפע, גם מעמד היה לו בזכות עבודה זו ובזכות פועלו הרב קודם לכן. באותה תקופה גם הספיק לקנות בית בירושלים, בית שהסורים בנו עבור השגריר שלהם לפני מלחמת השחרור, בית פאר ממש.

כאן בא ר' אברהם דריזין, וביקשו לעבור לכפר חב"ד, על מנת לנהל את ענייני הכפר. מה שהעמיד את ר' משה בפני התלבטות לא פשוטה:

מצד אחד, במעבר שכזה מצא הגשמה חלוצית של בניין הארץ, סיוע והדרכה לעולים בקליטתם, הצטרפות למחנה החב"די והשתתפות בחיים החסידיים; אבל לאידך גיסא, יהיה עליו להותיר מאחור את חייו בירושלים, המעמד הציבורי, הבית והפרנסה ולעבור לגור בחורבות הכפר...

מעביר הוא את ילדו מבית-הספר שלומדים בו בעברית לידי התלמוד-תורה, שם לומדים באידיש, קיבל הוא את התשובה: "שפה היא כלי, והחינוך שמחנכים בשפה זו הוא המשקה הניצוק לתוך הכלי. ישנו כלי משובח יותר, וכלי משובח פחות. אך אם מה שמוזגים בכלי אינו ראוי לשתייה – גם הכלי המשובח ביותר אינו בר משמעות...". במסגרת ליטאית זו למד התלמיד ישבעם עד גיל 16, כאשר אביו, שחושש שבנו לא יגדל 'מתנגד', דואג ללמוד איתו באופן פרטי מספר התניא, ולשלוח אותו להתועדויות אנ"ש בירושלים.

בחנוכה תשי"ג, שלח הרבי חבילת לירות בידי הרב אברהם פריז ע"ה, בכדי לחלק כ'דמי-חנוכה' ל"כל הבחורים שיש להם קביעות עיתים לחסידות". כיון שהיתה לישבועם כזו קביעות (בלמוד תניא עם אביו) – נסע לישיבת תומכי תמימים ב'פרדס' לקבל את דמי-חננוכה. באותו לילה, התוועד ר' שלמה חיים קסלמן לילה שלם, ישבעם השתתף בהתועדות וזה 'תפס' אותו. הוא החליט שכאן יהיה מקומו.

מיד בתחילת ה'זמן' הבא, לאחר פסח, עבר ישבעם ללמוד בתומכי תמימים, למורת רוחה של משפחת אשתו של ר' משה, שלבד זאת שהיו ממנהלי ישיבת 'חברון', לא אהבו את הרעיון שבן משפחתם ילמד בחב"ד...

בשלב הבא החל ר' משה לדאוג: הבן הבכור אמנם הגיע לחינוך חב"די בסיוע מיוחד מן שמיא, אך "אין סומכין על הנס", ומה יהיה עם שאר ילדיו, האם לא יגדלו הם בחינוך חב"די?! שאלה זו היא זאת שהעבירה אותו לפרק הבא בחייו: כפר חב"ד.

המעבר הסופי למחנה החב"די

היישוב כפר חב"ד, נוסד על-ידי עסקנים חב"דיים בעידודו ובברכתו של הרבי הריי"צ, בקיץ של שנת תש"ט. בראשית התיישבותו, הגיעו כ-70 משפחות חב"דיות, והשתכנו בבתי הנטושים של הכפר הערבי "ספריה", ללא תנאים ראשונים הדרושים לקיום כל צורת חיים אפשרית.

במשך 4 שנים, חיו התושבים במקום, וניסו להתחיל חיים חקלאיים. לשם כך, היה עליהם להשיג תקציבים מהמדינה; אך מסיבות שונות ומשונות לא נמצאה שפה משותפת בין העולים לפקידי הממשלה ונוצרו חיכוכים ורוגז הדדי בין הצדדים. המשפיע הנודע ר' אברהם דריזין

היו לנו שני חדרים, שירותים בחוץ, מים מברז בחוץ ומאור קלוש של מנורת נפט. קיבלנו חלקת אדמה, עשרה דונם, בקרבת מקום, ועוד חמישה-עשר דונם במרחק מסוים מן היישוב. במעט הכסף שהבאנו מירושלים ובתוספת תקציב ממחלקת ההתיישבות של הסוכנות קנינו פרות חולבות, ושיכנו אותן ברפת הישנה שבחצר.

רחל למדה לחלוב. אני יצאתי לחלקות שלנו לזרוע בהן אספסת ותלתן לבהמות ברפת. למדתי את עבודת החרישה, הזריעה, ההשקיה והקצירה. תחת סככה בחצר אחסנתי את חבילות המספוא שהבאתי מן השדה בעגלה הרתומה לחמור. תוך זמן קצר, מונה ר' משה לראשות וועד כפר-חב"ד, תפקיד שהכיל בתוכו חובות בלבד. לא היתה משכורת לתפקיד זה, רק עבודה קשה. אך ר' משה מעולם לא אמר 'לא' לעבודה קשה. וכך, במקביל לעבודה החקלאית הקשה, שתפסה את רוב יומי, עמל הוא עם משרדי הממשלה להחזיר את התקציבים לכפר.

בכח השכנוע שלו, מעמדו הציבורי והכרת האנשים הנכונים – הצליח תוך זמן קצר שיקציבו לכפר 37 יחידות משק (הכוללות מבנה למגורים, רפת, בתי אימון לאפרוחים, לולים וסככות). תגובת רוב חברי המושב לבשורה זו היתה ספקנית: נסיונם עד עתה עם הסוכנות נע בין חוסר הבנה לאי-אמון. רק מעטים הסכימו בתחילה להצטרף לתכנית הבנייה.

גם בבניית-הבתים עצמם, לא התפשר ר' משה, ויחד עם העסקן המסור ר' פיני'ע אלטהויז הוסיף על תקציב הסוכנות, שהי' מיועד לבניית דירות קטנטנות, צרות ובלתי-נוחות, וסיכמו על בניית בתים גדולים ונוחים יותר.

ר' משה לא הסתפק בבניית הבתים לתושבים, והמשיך בבניית תלמוד-תורה, ב"ס יסודי לבנות, בית-כנסת ומקווה טהרה, ובנוסף לכל אלו – בית-ספר למלאכה.

המלאכה הקשה הייתה כצפוי בתוככי הכפר, בחילוקי הדעות שבין האנשים, שהביאו את ר' משה להחלטה שאינו מסוגל לעמוד בזה, ועליו להתפטר. אך הרבי לא נתן לו לעשות זאת:

שלום וברכה!

ת"ח על מכתבו מט"ו בסיון, ובדאי למותר להאריך אשר מה שכתב אודות התפטרות כו' וכו' – הנה מובן שלא זו הדרך לתקן המצב. וכיון שגם הוא בודאי כוונתו לזה, פשוט שאין להתפטרות מקום. ואדרבה צ"ל תוספת השתדלות ואומץ

לעשות בכל הענינים. ואף שמוכרח הדבר שהי' בדרכי נועם ושלום, הנה אין זה סתירה לתוקף המתאים לתקן המעוות וליישר העקלקלות.

בקנין תשי"ד כבר כותב לו הרבי תשובה בנוגע לבניית בית-ספר תיכון לבנות, אשר יש לעשות זאת רק באם ילמדו שם לימודי קודש בלבד. למעשה – לא נעשה בזה דבר, עד שנת תשט"ז. בקנין תשט"ז, קיבל ר' משה מכתב מהרבי, בזה"ל: **"למה לא ייסדו הורי התלמידות סמינר לבנות, והלא הוא אחד מהם..."**

התגייסו אפוא עסקני אנ"ש באותם ימים, ר' פינחס (פיני'ע) אלטהויז ורעייתו, מרת ג' גינזבורג ומרת ח' זלמנוב, ר' שמריהו גוראריה, ר' רפאל נחמן הכהן – והחליטו על הקמת הסמינר. בהמלצת המרא דאתרא, הגה"ח הרב שניאור-זלמן גרליק, נתמנה ר' משה למנהל הסמינר החדש.

מספר הבנות שהתגוררו בכפר לא היה מספיק כדי להצדיק מערכת לימודים וכוחות הוראה, לכן צירף ר' משה תלמידות מיישובי העולים בסביבה, מה שהביא צורך להקים פנימייה למגורים של התלמידות שמחוץ לכפר וכן מטבח וחדר-אוכל. זאת בנוסף לתקציב הגון לכיסוי כל ההוצאות לכלכלה והשכר למורים. מה שהתגלגל לידי כך שהמטבח להכנת הארוחות וחדר האוכל – היו מטבחו של ר' משה וחדר-הכניסה לביתו, ורעייתו התנדבה על תקן הטבחית לבשל את הארוחות ולפקח על הפנימייה כאם-בית...

במילים ספורות מתאר ר' משה את אותם ימים:

עול כבד רבץ על שכמי: ניהול עניני כפר-חב"ד בחוץ ובפנים, ניהול חינוכי וחומרי של הסמינר "בית-רבקה", וכן זמן לעבודה וטיפול במשקי שלי. שעות המנוחה היו מעטות והגעתי להתמוטטות מבחינה בריאותית.

כך, בשנת תשי"ח, העביר – בהסכמתו וברכתו של הרבי – את תפקידו בוועד הכפר לוועד חדש, ושנתיים מאוחר יותר, מסר את ניהול הסמינר לידי ר' שמואל חפר.

בכל משך שנים אלו, מאז בואו לכפר-חב"ד, עסק ר' משה בפעילות של "ופרצת" – הפצת היהדות וחסידות חב"ד.

ההתרכזות הייתה בשני מישורים:

א. ביקורים של קבוצות ויחידים – מכל פילות הארץ והעולם – בכפר חב"ד, בשילוב מסיבות בהן הסבירו על אורח החיים היהודי ורעיונות החסידות. ר' משה מעיד על עצמו, כי "הקדשתי חלק גדול מזמני,

בייחוד בערבים, להרצאות ולשיחות בפני האורחים הרבים";

ב. בנוסף לכך, יזם ר' משה את הפרוייקט העצום של "ערבי-חב"ד", בהם אנשי חב"ד ביקרו במשך שנים, ביישובים ובקיבוצים, לאורכה ולרוחבה של הארץ, בפעולות של "הפצת המעיינות". "פעמים רבות הייתי חוזר עם חברי בשעות האחרונות של הלילה, או עם שחר, אחרי 'ערבי חב"ד', מספר ר' משה...

'איש הכותל' שולח תודה לרבי מליובאוויטש

פרק נוסף בחייו של ר' משה, החל בעקבות מלחמת ששת-הימים.

ר' משה-צבי, שמאז ומעולם הרהיבית היה פסגת שאיפותיו, התרחק מירושלים, בזמן שלהרהיבית – וכותלו המערבי – לא היתה גישה ליהודים. מיד לאחר מלחמת ששת-הימים, כאשר הוא שמע ש"הרהיבית בידינו", הוא עלה – יחד עם חבריו מן האצ"ל והלח"י – לירושלים.

הם נכנסו לירושלים – לאחר משא ומתן של ר' משה עם המפקדה הצבאית – יחד עם הכח הכובש, כשהדי היריות נשמעו עדיין באוויר, והגיעו לכותל המערבי, אשר נרטב בדמעותיהם. שם התאספו לאט-לאט מנכבדי המדינה: חברי-כנסת, שרים, פוליטיקאים, ראשי המחתרות, אנשי צבא, וכל המיזומי...

לאחר תפילת מנחה על-יד הכותל – מכבדים את "איש-הכותל" ר' משה-צבי סגל לומר כמה מילים. לאחר קריאת כמה פרקי תהילים, הוא מבקש "לשלוח ממקום זה תודות לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש שליט"א, שבישר לנו את הניצחון, עודד והבטיח אשר "לא ינום ולא יישן שומר ישראל", והורה אשר ארץ-ישראל היא המקום הבטוח ביותר".

ר' משה לא יכל לשבת על מקומו בכפר חב"ד, כאשר ירושלים 'קוראת' לו לבוא אליה, הוא קם ועבר יחידי (בתחילה ללא בני-ביתו) לירושלים העתיקה, בזמן שהצבא טרם אישר יישוב של אזרחים במקום זה.

על אף 63 שנותיו, הגיע ר' משה לנחלת חב"ד בעיר העתיקה – בית-כנסת צמח-צדק. מקום זה נבזז ע"י הערבים ימ"ש, והפך לדיר עיזים במשך השנים ששלטו שם הערבים. מיד כאשר הגיע לשם ר' משה, הוא הודיע למשפחת התושבים הערבים שהשתכנה שם, שעליהם לקחת את חפציהם וללכת, אך לא לפני שהם יעזרו לו לנקות את המקום. בפני התוקף של ר'

עם לוחמים מיד אחרי שחרור הכותל

משה, הם לא הצליחו לעמוד, ובמשך כמה ימים, סייעו בידו עד שניקו את המקום מכל הפסולת שהיתה בו.

ר' משה השתכן בחדר צדדי בבנין זה, כאשר את האישור הצבאי להשתכן בעיר, הוא השיג על-ידי הודעה חד-משמעית, שהוא לא יוצא מכאן בכל-אופן, בין אם יתנו אישור ובין אם לא...

כך היה ר' משה ליהודי הראשון שהשתכן בעיר העתיקה. את עובדה זאת הוא ניצל כמובן לענין חב"די, כאשר בית-הכנסת הראשון שחזר לפעול בעיר-העתיקה (לבד התפילות בכותל-המערבי) – הי' בית-הכנסת החב"די.

בהקשר לזה, הוא עמד בקשר מכתבים ארוך עם הרבי, באגרת מתאריך "בין-המצרים תשכ"ז" כותב הרבי: **"יש לתקן ולשפר את הביהכנ"ס החב"די" (דהצמח צדק) אשר שם, בהקדם האפשרי ע"מ להתפלל שם (עכ"פ ביום) ביחד עם שיעורים בתורה (ע"י המתפללים) ובפרט בתורת הצמח צדק.**

ר' משה, הפעיל שוב את קשריו המסועפים, עמד בקשר מתמיד עם מר זלמן שז"ר, והשיג תקציבים לשיקום בית-הכנסת. הוא עצמו פיקח על העבודה במקום, ותוך פחות מחודש, בית-הכנסת נפתח לתפילה.

במכתב של ר' משה-צבי מיום כ"ו אלול תשכ"ז, מדווח לרבי כי כבר מר"ח אלול אותה שנה החלו להתפלל יום-יום, גם בשבתות, בבוקר, בציבור, באחד החדרים שעל-יד בית-הכנסת.

עבודות השיפוץ הראשונות הושלמו לקראת חודש תשרי תשכ"ח, ובימים הנוראים כבר התקיים מנין בביהכנ"ס. בה' תשרי תשכ"ח דיווח על כך הרב סגל לרבי:

אחרי ביקורים רבים אצל [המשרדים השונים].. קיבלתי היום המחאה ע"ס עשרת אלפים ל"י לשיקום בית הכנסת "בית מנחם". סכום זה הוא הראשון שקיבלנו למטרה האמורה ומיועד לתשלום לקבלנים ה"ה. . . העושים במלאכת השיפוצים והתיקונים. . . אני מודיע בשמחה כי זכינו להתפלל בלילות ובימי ראש-השנה בבית הכנסת שלנו ברוב עם. "קול ישראל" הודיע לפני החג כי תפילות ראש-השנה בציבור תתקיימנה בירושלים העתיקה: על יד הכותל המערבי וביהכנ"ס של חב"ד.

במשך כל השנים שאחר-כך, ר' משה חי והתגורר בירושלים. כחסיד נאמן לרבי, המשיך לעזור ולסייע לכל עניני חב"ד בירושלים, בכל דרך אפשרית. בתור עסקן חב"די מן המעלה הראשונה, היו

המענה המפתיע בגינו לא ביקר אצל הרבי...

הסיבה לכך שר' משה מעולם לא ביקר אצל הרבי, טמונה בסיפור הבא, משלהי שנת תשכ"ח, כפי שמתואר בפרוטרוט בזיכרונותיו:

נשיא המדינה מר שזר עקב בהתעניינות מיוחדת אחר ההתנחלות בין החומות ושיקום בית-הכנסת של חב"ד "בית-מנחם". באחת הפגישות בלשכתו, הפציר בי, כי אסע לביקור אצל אדמו"ר שליט"א. הוא טען כלפי, כי קשר מכתבים בלבד אינו מספיק כדי ליצור השפעה מלאה על פעילותי. כדי לחזק את משאלתו הוציא את פנקס הצ'קים שלו וכתב המחאה לפקודתי בסך 1,500 ל"י להוצאות נסיעתי. החלטתי להישמע לעצתו וכתבתי אל אדמו"ר שליט"א את המכתב הבא:

ב"ה, ער"ח אלול התשכ"ח. זה כמה נכספתי לבקר אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א, להאזין לדברי כ"ק בזמני ששון ומועדי קודש. . . שאיפתי בהזדמנות זאת גם לבקש עצת כ"ק על שטח הפעולה המתאים אשר עלי לבחור כדי לשרת את הציבור.

לאחרונה זירזו אותי לנסיעה כמה מידידי ובני ביתי יחי' ובייחוד מר שזר יחי'. במקביל למשלוח המכתב טיפלתי בסידור הדרכון והזמנת טיסה סמוך לימי ר"ה.

והנה, כאשר הייתי מוכן לנסיעה, קיבלתי בהפתעה את מכתבו של הרבי שליט"א: **ב"ה, י"א אלול, ה'תשכ"ח. . . מאשר הנני קבלת מכתבו מיום ער"ח אלול. . .**

לתוכן מכתבו: (א) שטח פעולותיו בעתיד "לשרת את הציבור" – ע"פ פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר "העבר – מלמד העתיד": הרי הצליח (וביותר) בהבאת עניני ואור היהדות (ודא"ח בפרט) לכו"כ חוגים, ובהם כאלו (שלע"ע עכ"פ) רק הוא מצא הגישה אליהם – ובה ימשיך גם להבא (ובפרט בימי התעוררות דאלול ותשרי וכיו"ב, חגים ומועדים). וכמובן בהדגשה (בסיכום דבריו) שהמעשה הוא העיקר. (ב) ופשוט הוא (אלא שלתמהוני הגדול כנראה קס"ד שלו אינו כן – ולכן כותבני זה בפירוש) – בודאי לא יוותר על מנהגו הטוב וזכותו הכי גדול – תק"ש במוצאי יוה"כ"פ ע"י כותל המערבי, ואשרי חלקו שזכה לכך וכו'.

הבינותי כי מקומי הוא כאן, בלי לצאת מארץ-ישראל, ולהמשיך לפעול למען ירושלים ולמען עם ישראל, תורתו וארצו.

הממשלה – התייצב ר' משה כחסיד נלהב וסייע רבות בזכות קשריו הענפים, עד פטירתו בעיצומו של יום הכיפורים תשמ"ו.

עניינים רבים שעברו דרכו, גם אם לא היו תחת אחריותו או לפעילותו באופן אישי. כשנזקקו לקשר עם אנשי מפתח במשרדי